

מהו עלבון ולמי מותר להיעלב

פרופ' דניאל פרידמן*

בפברואר 1994 פרסם העיתון "העיר" כתבה העוסקת באולימפיאדת ההומוסקסואלים. הכותרת הראשית של הכתבה נקבה בשמו של הכדורסלן אמסלם והמסקנה המתבקשת היתה שהוא משתייך לקהילייה זו.

אמסלם פנה באמצעות עורך-דין לעורך "העיר" ולמו"ל שלו בדרישה לפרסם התנצלות באותו מקום ובאותן אותיות. בעקבות זאת פרסם "העיר" דברים שאותם הכתיר בכותרת "הבהרה" (לא התנצלות), שנכתבו באותיות קטנות במידה ניכרת מן הכותרת של הכתבה הראשונה. הבהרה זו נאמר שאיש איננו חושב שאמסלם הוא הומוסקסואל, כי לא היתה כוונה לפגוע בו "ולא נותר אלא להתנצל בפניו על הפגיעה".

להבהרה צורפה הבעת דאגה על חוסר הפתיחות של החברה הישראלית. השופטת שרה דותן, שבפניה התבררה תביעת הפיצויים של אמסלם¹, ציינה שלא עלה בידה לקבל תשובה ברורה מעורך מדור הספורט שפרסם את "ההבהרה", מדוע נבחרה כותרת זו "ומדוע לא יוחדה ההתנצלות לעניינו של הנפגע באופן ברור וחד-משמעי באותיות קידוש לבנה דוגמת הכותרת הפוגעת". עוד ציינה השופטת שאם חפץ הכותב להטיף מוסר לחברה הישראלית על חוסר פתיחותה, יכול היה לעשות זאת ללא קשר לעניינו של אמסלם, שאיננו הומוסקסואל ואיננו רואה עצמו נושא הנס של קהיליית ההומוסקסואלים בישראל.

אשר לניהול המשפט ציינה השופטת כי הוא "כלל חקירות ארוכות ומבישות של התובע ורעייתו" וכי "תקצר היריעה מלתאר את אופן ניהול ההגנה, את הדרך הבוטה בה נחקרו התובע ורעייתו ואת הנסיגות לרמז כי התובע הינו דמות שלילית ולכן הפגיעה בו אינה חמורה כל עיקר". בהתחשב בנסיבות פסקה השופטת לאמסלם פיצויים בסך 150 אלף שקל.

פסק-דין זה היווה מטרה לרשימת ביקורת שכותרתה "איזה עלבון נורא יותר" מאת אורית שוחט². הרשימה נפתחת בנבואת זעם שלפיה החברה שבה נכתב פסק-דין זה

* דיקאן בית-הספר למשפטים, המסלול האקדמי של המכללה למינהל; פרופסור, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב.

1 ת"א (ת"א) 20174/94 אמסלם נ' רשת שוקן (טרם פורסם).

2 א' שוחט "איזה עלבון נורא יותר" הארץ 26.6.95.

תרצה לקבור בעוד כמה שנים את הראש בחול מרוב בושה על שנכתב בכלל. לא אעסוק בתחזית, אודות עתידו של פסק־הדין או על עתיד מאמרה של הגב' שוחט. אולם ראוי להתייחס לטיעונים אחרים המועלים ברשימתה.

טעון אחד הוא שהקביעה אשר לפיה התובע משתייך לקהיליית ההומוסקסואלים מהווה עלבון, מהווה "לכאורה, בבחינת לשון הרע על כל ההומוסקסואלים". אין כל ממש בטעון זה. מתן פיצוי לאמסלם איננו פוגע בהומוסקסואלים. השתייכותו של אדם לקבוצה חברתית, לאומית, מקצועית או מינית מהווה חלק מאישיותו. ישנן נסיבות שבהן שיוכו לקבוצה שבמסגרתה הוא מסרב להיכלל תהווה עלבון. זאת, מבלי שהדבר יהווה פגיעה כלשהי בקבוצה אליה הוא מסרב להשתייך.

לדוגמא, מי שמתאר אישה כבעלת חזות של גבר מזוקן מטיח בה עלבון, מבלי שהדבר פוגע בגברים בכלל ובבעלי זקן בפרט. כך גם כינויו של רב יהודי כ"נוצרי" או כ"מוסלמי" מהווה עלבון חריף ופגיעה במעמדו. מי שיפסוק לו פיצוי נאות על כך אינו מבזה לא את העולם הנוצרי ואף לא את העולם המוסלמי.

אגב, בעניין זה לוקה רשימתה של הגב' שוחט בסתירה פנימית. היא מספרת ש"העיר" התנצל והיא סבורה שהשופטת יכולה היתה לחייב את העיתון לשוב ולהתנצל בהבלטה גדולה יותר. התנצלות היא צורה של פיצוי. מכאן, אם לדעתה הענקת פיצוי לאדם על כך שכונה "הומוסקסואל" פוגעת בציבור ההומוסקסואלים, הרי עצם ההתנצלות מהווה גם היא פגיעה כזו.

לאמיתו של דבר, מכירה כנראה אורית שוחט בכך שהתובע זכאי לפיצוי, אך לדעתה ראוי שפיצוי זה יהיה על דרך ההתנצלות ולא על דרך של פיצוי כספי. בעניין זה אני מתקשה להבין כמה שיקול דעתה של העיתונאית, אורית שוחט, עדיף על שיקול דעתה של השופטת שרה דותן, שמצאה שיש מקום לפיצוי כספי. אין גם ספק שפיצוי כזה מהווה הגנה טובה יותר על פרטים ועל הציבור בכללותו בפני הטחת עלבונות.

טעון נוסף שהעלתה הגב' שוחט מושתת על ההבחנה בין עלבון שהוא בגדר אשם מוסרי לדוגמא, תיאורו של אדם כגנב או רוצח, לבין דברים שאינם כרוכים באשם מוסרי, למשל, כינויו של אדם כהומוסקסואל. ההבחנה ידועה ומוכרת, אך המשפט, בצדק, מכיר בכך שגם דברים שאין עמם דופי מוסרי, יכולים להוות עלבון צורב ומכאיב. כך הדבר אם נאמר על אדם שהוא מכוער כקוף; שהוא סובל ממום נסתר; שהוא מרטיב בלילה במיטתו; שהוא סובל ממחלת מין; שהוא ממזר או חולה־רוח. אדם זכאי להגנה בפני תיאורים מן הסוג הזה למרות שאין הם מייחסים לקורבן אשם מוסרי או התנהגות הפוגעת בזולת.

עניין מיוחד יש בטענה של הגב' שוחט, שלפיה עיתון "העיר" לא התרשל אלא "טעה לחשוב שהסובלנות הנוהגת בין העיתונאים כלפי הומוסקסואלים היא כבר נחלת הכלל". הרושם שמתקבל מקריאת רשימתה של אורית שוחט הוא שהסובלנות שהיא עצמה מגלה היא בראש ובראשונה כלפי העיתון "העיר" והעלבון שהטיח בזולת. למעשה היא קוראת לכך שבת־המשפט במקום להגן על הקורבן יבהירו לו שהוא איננו רשאי להיעלב מדברים שלדעת הגב' שוחט אין להיעלב מהם.